

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

КРАВЧУК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

**ВНУТРІШНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ**

Спеціальність: 074 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність роботи. Міграція є досить динамічним явищем, вона охоплює країни, міста і села та дуже швидко реагує на всі соціально-економічні та суспільні зміни в країні, а тому міграційні потоки спрямовуються туди, де є стабільність та розвиток в усіх сферах життєдіяльності. З часу отримання Україною незалежності характер, обсяги та напрями міграції змінилися. Міграція поділяється за різними критеріями, а тому виділяють різноманітні типи переселення людей із однієї місцевості в іншу. За напрямком потоків існує зовнішня міграція, а також внутрішня міграція, яка і є об'єктом дослідження. Внутрішня міграція – суттєво впливає на розвиток країни та її населення і є досить проблемною темою, дослідження якої зумовлено потребами суспільства. Аналіз даної проблеми є потребою не лише теоретичного аспекту, а й задля визначення кореляції чинників та наслідків внутрішньої міграції, що надасть можливість спрогнозувати динаміку міграції в майбутньому. Багато держав постає в ролі «донора» для міжнародного ринку праці, тому внутрішню міграцію в таких країнах можна вважати альтернативою зовнішній міграції, що позитивно впливає на збереження трудових та інтелектуальних ресурсів в межах країни. З процесом розвитку суспільства та держави виникають нові правовідносини, які потребують відповідної реакції з боку державної влади, а також мають вплив на зміну економічної та соціальної ситуації в Україні. Наразі відбувається високий рівень вимушеного переселення осіб до інших регіонів, що спричинено наступними подіями в Україні: анексією Криму, довготривалою антитерористичною операцією, зміною рівня патріотизму та національної свідомості, глибокою економічною кризою. Внаслідок цих подій, разом з адаптацією громадян до нових умов життя, виникли кризові економічні явища та нові суспільно-небезпечні чинники в державі.

Значний вклад у дослідження проблем міграції та її феномену внесли такі вчені як: О. В. Абашина, Л. А. Васильєва, А. В. Воронцов, Л. Ковальська,

С. М. Колос, О. А. Малиновська, Н. Н. Ноздріна, В. І. Переведенцев, О. Піскун, І. Прибиткова, М. Пулен, Ю. І. Римаренко, М. Романюк, Л. Л. Рибаківський, Е. Ю. Садовська, А. Сиви, Ж. Тапінос, А. У. Хомра, В. Шелюк, М. М. Ярмистий та інші.

Мета роботи полягає в аналізі сутності внутрішніх міграційних процесів та визначення їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України.

Для досягнення означеної мети було визначено наступні завдання:

1. проаналізувати джерельну базу та основні поняття та категорії дослідження;
2. проаналізувати законодавчу та нормативно-правову базу дослідження;
3. визначити види і показники внутрішніх міграційних процесів;
4. розкрити причини та наслідки міграції в межах України;
5. запропонувати кількісні та структурні характеристики рівня та масштабів внутрішньої міграції;
6. спрогнозувати напрямки та визначити інтенсивність внутрішніх міграційних процесів;
7. проаналізувати особливості міграції на прикладі Миколаївської області.

Об'єкт дослідження – внутрішні міграційні процеси в Україні.

Предмет дослідження – це особливості, проблеми та перспективи впливу внутрішньої міграції на соціально-економічний розвиток регіонів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Під час дослідження було використано такі методи:

1. метод узагальнення – використано для дослідження міграційних процесів за допомогою фіксації їх загальних ознак та властивостей основних об'єктів даного поняття, а також був здійснений перехід від одиничного до загального, від менш загального (внутрішня міграція) до більш загального (міграційні процеси);

2. метод порівняння – використано у роботі під час дослідження видів міграційних процесів та міграції, тобто було здійснено зіставлення одних показників з відповідними іншими показниками міграційних процесів;

3. системний метод – використано при дослідженні видів та показників внутрішньої міграції як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто внутрішня міграція розглядалась як модель однієї системи;

4. метод статистичного аналізу – використаний під час дослідження кількісних та структурних характеристик рівня та масштабів внутрішньої міграції, шляхом вивчення та зіставлення отриманих цифрових даних між собою та з іншими даними, а також їх узагальнення;

5. методи аналізу – розчленування предмету пізнання (міграційні процеси), а також абстрагування його окремих сторін чи аспектів;

6. метод синтезу – під час поєднання різних елементів міграції, її сторін в єдину цілу систему чи поняття;

7. метод індукції та дедукції – використаний під час створення формально-логічного умовиводу, що дав можливість одержати загальний висновок про сутність міграційних процесів на основі всіх зібраних нами фактів.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що дане дослідження є спробою комплексного аналізу сутності внутрішніх міграційних процесів і визначення їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України та прогнозування подальших наслідків міграції.

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки роботи можуть бути використані для подальшого науково-теоретичного дослідження динаміки міграційних процесів та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, з метою прогнозування її наслідків, а також у навчальному процесі з підготовки фахівців з державного управління.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження автор підготував доповідь на міжнародну науково-практичну конференцію

«Ольвійський форум»: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» та здав до друку тези.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (75 найменувань). Повний обсяг роботи становить 101 сторінку, з яких 89 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження внутрішніх міграційних процесів та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів»* охарактеризовано проблематику та джерельну базу дослідження внутрішніх міграційних процесів в Україні.

Підрозділ 1.1. «Джерельна база та основні поняття і категорії дослідження» Проаналізовано історію виникнення поняття «міграція», визначені основні поняття дослідження міграційних процесів, проаналізовано стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці.

З'ясовано, що міграція як процес та явище має досить багато визначень та дефініцій, а тому виділити єдине конкретне визначення практично неможливо. Надамо узагальнене тлумачення терміну «міграція» – добровільний або примусовий просторовий рух осіб як в межах території однієї держави, так і при перетині державних кордонів різних країн за наявності чи при відсутності законних на то підстав, на певний період часу або ж назавжди. В результаті такого переселення відбувається еміграція або імміграція, а особа, яка є учасником процесу міграції називається мігрантом.

У підрозділі 1.2. *«Законодавча база дослідження»* визначено, що міграційна політика – це частина соціально-економічної та етнонаціональної

політики, спрямована на регулювання переміщення населення в межах країни, та частково і за її межі, а також на формування раціональної статево-вікової структури регіонів та більш доцільне збалансування трудових ресурсів. В Україні напрацьовано значну законодавчу та нормативно-правову базу, які регулюють міграційні питання: Конституція України; законодавство України про міграції загальної дії; спеціальне законодавство України про міграції; міжнародно-правові акти регулювання міграції.

У другому розділі *«Особливості та характеристика внутрішніх міграційних процесів в Україні»* визначені основні ознаки, які характеризують внутрішні міграційні процеси.

У підрозділі 2.1. «Види та показники внутрішніх міграційних процесів» виявлено, що за міграція поділяється за рядом багатьох критерій. За територією переміщення міграція поділяється на: зовнішню та внутрішню. За бажанням переміщення міграція є: добровільна, примусова, вимушена. За причинами переміщення також розрізняють декілька видів міграції: економічно-соціальна, політична, військова, екологічна, з метою навчання, за іншими причинами. За часовими ознаками міграція є: постійна, тимчасова, сезонна, маятникова. За часовими параметрами міграція є: безповоротна, зворотна.

У підрозділі 2.2. «Причини та наслідки міграції в межах України» встановлено, що основними причинами внутрішніх трудових міграцій в Україні є такі три фактори: майже відсутня можливість працевлаштування в сільській місцевості, низький рівень заробітної плати, наявність більш престижної роботи у великих містах. Внутрішні причини: мала кількість робочих місць; велика різниця оплати праці – на Україні та за кордоном; соціально-економічна криза; зниження рівня виробництва; збільшення економічних проблем; нестабільності в усіх сферах життя в Україні; високий рівень корупції; відсутність можливостей для розвитку і самореалізації; незахищеність від зловживань з боку владних структур.

До наслідків міграції можна віднести: більш повне використання соціального та трудового потенціалу населення; зростання ефективності праці; підвищення соціального статусу; політичний і духовний розвиток; розвиток науково-технічної революції у всіх галузях народного господарства.

У третьому розділі *«Соціально-економічний аналіз внутрішніх міграційних процесів та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів»* обґрунтовані основні соціально-економічні напрями впливу внутрішньої міграції. Сформульоване прогнозування напрямків та інтенсивності розвитку міграційних процесів.

У підрозділі 3.1. *«Кількісні та структурні характеристики рівня та масштабів внутрішньої міграції»* визначено, що Активізація міграційного процесу сьогодення в Україні, в основному, продиктований дестабілізуючими чинниками, зокрема: відбулося помітне скорочення чисельності населення за рахунок природної смертності; скорочення кількості народжених; збільшення кількості хворих, зокрема, вимушеної зовнішньої міграції, а також вбитих у зоні АТО.

Найбільше внутрішніх переселенців розміщені в таких областях: Луганська – 199 202 осіб; Харківська – 179 590 осіб; Донецька – 108 925 осіб; Дніпропетровська – 84 184 осіб; Запорізька – 64 307 осіб; Київська – 42 661 осіб; місто Київ – 39 047 осіб.

У підрозділі 3.2. *«Прогнозування напрямків та інтенсивності внутрішніх міграційних процесів»* доведено, що переміщення населення в межах одного регіону, на нашу думку, є позитивним явищем, оскільки відбувається збалансування робочої сили таким чином, щоб його кількість та якість відповідали стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Також позитивним явищем є переміщення населення між регіонами, але у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні і браком в іншому. Тоді це позитивно відобразиться на ефективності реалізації соціально-економічної стратегії держави. Еміграція населення у різні країни світу негативно відображається на соціально-

економічного розвитку регіонів та держави загалом, оскільки відбувається втрата не лише некваліфікованої робочої сили, а й висококваліфікованих спеціалістів.

У підрозділі 3.3. «Прогнозування напрямків та інтенсивності внутрішніх міграційних процесів» висвітлено, що реалізацією державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів на території Миколаївської області забезпечує Управління Державної міграційної служби України в Миколаївській області. Оцінка міграційного руху населення Миколаївській області в 2010-2015 роках показала, що кількість прибулих у 2014 році перевищує вибуття населення, тобто Миколаївська область є міграційно привабливою. Станом на 2018 рік кількість прибулих осіб внаслідок міграційного руху становить 12150 осіб, а кількість вибулих – 14280 осіб, тобто відбулося міграційне скорочення населення Миколаївської області та дорівнює 2130 особам з негативним показником.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу нормативно-правових актів, наукових джерел і статистичних досліджень можна зробити наступні висновки про особливості внутрішньої міграції та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів України:

1. проаналізовано джерельну базу та визначено основні поняття та категорії дослідження міграція як процес та явище має досить багато визначень та дефініцій, а тому виділити єдине конкретне визначення практично неможливо. Узагальнене тлумачення терміну «міграція» – добровільний або примусовий просторовий рух осіб як в межах території однієї держави, так і при перетині державних кордонів різних країн за наявності чи при відсутності законних на то підстав, на певний період часу

або ж назавжди. В результаті такого переселення відбувається еміграція або імміграція, а особа, яка є учасником процесу міграції називається мігрантом. Визначено основні поняття і категорії дослідження. До них належать: міграція, мігрант, внутрішні міграційні процеси, зовнішня міграція; соціально-економічний розвиток;

2. проаналізовано законодавчу базу дослідження. В Україні напрацьовано значну законодавчу та нормативно-правову базу, які регулюють міграційні питання: Конституція України; законодавство України про міграції загальної дії; спеціальне законодавство України про міграції; міжнародно-правові акти регулювання міграцій.

3. визначено види і показники внутрішніх міграційних процесів. За бажанням переміщення міграція є: добровільна; примусова; вимушена. За причинами переміщення також розрізняють декілька видів міграції: економічно-соціальна; політична; військова; екологічна; з метою навчання; за іншими причинами. За часовими ознаками як зовнішня, так і внутрішня міграція може бути: постійна; тимчасова; сезонна; маятникова. За часовими параметрами міграція є: безповоротна; зворотна. Основними показниками міграції ми визначили: абсолютне число прибулих і вибулих мігрантів; коефіцієнти прибулих і вибулих мігрантів; коефіцієнт механічного приросту населення; сальдо міграції. Взагалі показники механічного руху населення поділяються на: абсолютні; відносні.

4. розкрито причини та наслідки міграції в межах України: бажання кращих умов і якості життя; можливість реалізації своїх професійних орієнтацій: отримання роботи в іншому місці проживання на кращих умовах оплати, за фахом і на омріяній посаді; потреба в оновленні життя, визначеній культурі і знаннях; зміни в регіональному розміщенні виробництва, його реструктуризації; стан здоров'я і необхідність змін кліматичних умов; сімейно-шлюбні відносини, об'єднання з близькими; соціальні і етнічні конфлікти, війни; трудові конфлікти і конфлікти в сім'ї; випадкові обставини та інше.

5. запропоновано кількісні та структурні характеристики рівня та масштабів внутрішньої міграції. Активізація міграційного процесу сьогодні в Україні, в основному, продиктований дестабілізуючими чинниками, зокрема: відбулося помітне скорочення чисельності населення за рахунок природної смертності; скорочення кількості народжених; збільшення кількості хворих, зокрема, вимушеної зовнішньої міграції, а також вбитих у зоні АТО. Найбільше внутрішніх переселенців розміщені в таких областях: Луганська – 199 202 осіб; Харківська – 179 590 осіб; Донецька – 108 925 осіб; Дніпропетровська – 84 184 осіб; Запорізька – 64 307 осіб; Київська – 42 661 осіб; місто Київ – 39 047 осіб.

6. визначено напрямки та інтенсивність внутрішніх міграційних процесів. Переміщення населення в межах одного регіону, на нашу думку, є позитивним явищем, оскільки відбувається збалансування робочої сили таким чином, щоб його кількість та якість відповідали стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Також позитивним явищем є переміщення населення між регіонами, але у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні і браком в іншому. Тоді це позитивно відобразиться на ефективності реалізації соціально-економічної стратегії держави. Еміграція населення у різні країни світу негативно відображається на соціально-економічному розвитку регіонів та держави загалом, оскільки відбувається втрата не лише некваліфікованої робочої сили, а й висококваліфікованих спеціалістів;

7. проаналізовано особливості міграції на прикладі Миколаївської області. Реалізацією державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів на території Миколаївської області забезпечує Управління Державної міграційної служби України в Миколаївській області. Оцінка міграційного руху населення Миколаївській області в 2010-2015 роках показала, що кількість прибулих у 2014 році

перевищує вибуття населення, тобто Миколаївська область є міграційно привабливою. Станом на 2018 рік кількість прибулих осіб внаслідок міграційного руху становить 12150 осіб, а кількість вибулих – 14280 осіб, тобто відбулося міграційне скорочення населення Миколаївської області та дорівнює 2130 особам з негативним показником.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

Кравчук Н. В. Причини та наслідки міграції в Україні // «Ольвійський форум – 2019: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: XIII Міжнародна науково-практична конференція.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота на тему «Внутрішні міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіонів» має науково-дослідницький характер. В ній подається характеристика теоретичних засад дослідження міграції та міграційних процесів, включаючи нормативно-правові засади дослідження. Проаналізовано історію виникнення поняття «міграція» та встановлено, що міграція як процес та явище має досить багато визначень та дефініцій, а тому виділити єдине конкретне визначення практично неможливо. Міграція – це добровільний або примусовий просторовий рух осіб як в межах території однієї держави, так і при перетині державних кордонів різних країн за наявності чи при відсутності законних на то підстав, на певний період часу або ж назавжди. На сьогоднішній день, внаслідок внутрішньої міграції відбувається збалансування робочої сили, тобто кількість та якість внутрішніх мігрантів відповідають вимогам стратегії соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: міграція, внутрішні міграційні процеси, переміщення осіб, зовнішня міграція, мігрант, соціально-економічний розвиток.

ANNOTATION

Migration is a dynamic phenomenon that encompasses countries, cities and villages and has a great influence on all socio-economic and social changes in the country, and therefore migratory flows are diverted to where there is stability and development in all spheres of life.

Accordingly, the relevance of the study of this topic is related to the need to determine the factors and implications of internal migration, which will provide an opportunity to predict the dynamics of migration in the future.

The purpose of the work is to analyze the peculiarities, problems and prospects development of the migration processes.

In the introduction the relevance and level of theme development are substantiated; the purpose and main tasks, object, subject and methods of research are determined; the scientific novelty is describes; the practical value of the obtained results of master's work is established; one publication is indicated; the structure and scope of work are indicated.

According to the goals and tasks defined in the master's thesis, results are obtained, which collectively solve an important scientific task of the impact of internal migration on the socio-economic development of the state.

The article analyzes the history of the term "migration", defines the main concepts of research in the national literature and in foreign.

It has been determined that "migration" is a voluntary or compulsory movement in space, within the territory of the country, or within the boundaries of the state borders of different countries for the presence or absence of legal grounds.

Migration policy is a part of a socio-economic and ethno-national policy aimed at regulating the movement of population within or outside the country, as well as the formation of a rational gender-age structure of the regions and a more appropriate balance of labor resources.

Ukraine has a legislative and regulatory basis that regulates migration issues.

Nowadays, internal migration affects the balance of labor resources, that is, the quantity and quality of implementation of the strategy of socio-economic

development of the regions.

Keywords: migration, internal migration processes, moving people, external migration, migrant, socio-economic development.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE THEME

Kravchuk N.V. Causes and consequences of migration in Ukraine // «The Olivia Forum – 2019: strategies of the countries of the Black Sea region in the geopolitical space» XIII International scientific and practical conference.